

Homo vulnerabilis – det sårbare mennesket

Sturla J. Stålsett

Generalsekretær Kirkens Bymisjon

‘De mest sårbare gruppene’: Dette uttrykket er blitt stadig mer vanlig i samfunnsdebatten. Det kan være omskriving for kvinner og barn, ofre for overgrep eller naturkatastrofer, fattige, marginaliserte eller psykisk eller fysisk syke.

I etisk perspektiv er den menneskelige sårbarheten en forutsetning, ja faktisk også en evne og ressurs.

Visst er disse gruppene sårbare. Men det er vi alle. Og sårbarheten er ikke en mangel. Den hører med til menneskelivets grunnvilkår. Ikke bare som et ufrakommelig faktum. I etisk perspektiv er den menneskelige sårbarheten en forutsetning, ja faktisk også en evne og ressurs.

Dette er på en måte basalt. Basalt i betydningen grunnleggende. Men også enkelt: Det er utsagn som kan bekreftes av spontane hverdags erfaringer. Likevel er det ikke selvsagt å se sårbarheten på denne måten. Mye i vår tid kan leses som iherdige forsøk på å fortrenge den medfødte menneskelige sårbarheten, som vi alle forholder oss til hver dag og natt, og som vi til slutt og endelig innhentes av. Vi lider av sikkerhetsmani, både individuelt og kollektivt: Datasikkerhet, matsikkerhet, trafikksikkerhet, sikring av eiendom, nasjonal og internasjonal sikkerhet...

Dette er jo på mange måter paradoksalt. For ser vi på statistikken når det gjelder levealder, velstand og helse i vårt eget land, er den er entydig positiv. Og faren for invasjon eller fiendtlig angrep mot Norge er vel i dag mindre enn i hele forrige hundreår. Likevel synes den grunnleggende opplevelsen av usikkerhet ikke å være redusert. Tvert imot.

Tekstbehandlingsprogrammet foreslår ‘følsomhet’ som synonymord til sårbarhet. Følelsens betydning har stått sentralt i den fagetiske debatt i de senere år. Følelser kan ansees for å være både bra og mindre bra i etikken. Fra én side sett kan det virke som stadig større deler av det etiske felt blir overlatt til det subjektive skjønn, til den enkeltes oppfatning av hva han eller hun ‘føler er rett’. I den grad dette minsker kravet til begrunnelse for handlingsvalg og gjør kriteriene for slik valg diffuse eller irrelevante, svekkes mulighetene for en offentlig samtale om de helt grunnleggende spørsmål i menneskelig samliv, politikk og samfunnsutvikling. Det er neppe en ønskelig utvikling.

På den annen side har vi i stadig større grad fått øye på følelsenes positive betydning for utviklingen av den etiske bevissthet og ansvarlighet. Følelse er også medfølelse, og innlevelse i den Annens, min nestes, behov og lidelse. Uten følelsene vil vi rett og slett ikke være i stand til å oppfatte den etiske utfordring der den oppstår, enten det er i nære eller fjerne relasjoner.

Sagt annerledes: Det er mitt medmenneskes sårbarhet som gjør at behovet for etisk handling i det hele tatt oppstår. Den Annens sårbarhet kaller på meg, og stiller meg til ansvar, som etikeren E. Lévinas så sterkt understreker. Men jeg blir var for denne påkallelsen, jeg blir meg dette ansvaret bevisst, fordi jeg kan gjenkjenne den Annens sårbarhet fra min egen erfaring. Gjennom at jeg erkjenner egen sårbarhet, kan jeg gjenkjenne mitt medmenneskes sårbarhet, og slik bli satt i stand til å ta ansvar for vårt felles ve og vel – det vil si, handle moralsk.

Slik kan sårbarheten også være ressurs. For hvordan jeg skal svare på den etiske fordringen som springer ut av den andres sårbarhet, det må jeg hente ressurser til fra min egen erfaring. Jeg kan ikke lene meg til allmenne regler, religiøse bud eller vitenskapelige fakta alene.

Den danske etikeren og teologen K. E. Løgstrup skrev innsiktsfullt om dette allerede for et halvt hundreår siden, i boka *Den etiske fordring* (1956). Han tar utgangspunkt i dette at våre liv alltid er viklet inn i andres liv: «(V) i er hinandens verden og hinandens skæbne.» Dette gjensidige avhengighetsforholdet gjør oss til etisk ansvarlige subjekter. I Løgstrups poetiske formulering: «Den enkelte har aldri med et andet menneske at gøre uden at han holder noget av dets liv i sin hånd.» Her ligger fordringen: Hva gjør vi så med dette 'noe' – lite eller stort, lett eller tungt?

«Det hører fordringen til, at den enkelte selv med hvad han nu måtte have i behold af indsigt, fantasi og forståelse skal se at komme på det rene med, hvad den går ud på.» Vi trenger dømmekraft for å svare på fordringen. Uten dømmekraften er etikken kraftløs. Innsikt, fantasi og forståelse former dømmekraften. Og det er her, i formingen av dømmekraften, at vår egen sårbarhet blir til en ressurs. For uten bevissthet om egen sårbarhet vil jeg ikke ha noen vei til innsikt i hva den andre opplever, og jeg vil mangle fantasi og forståelse for hva jeg best kan gjøre med det.

Sårbarhet er grunnleggende sett åpenhet – åpenhet for andres lidelse, evne til å bli berørt, evne til å motta. Dermed er sårbarheten også fellesskapets betingelse. For når jeg åpner meg for den andre, for de som står rundt meg, kan jeg ikke unngå å utlevere meg til dem. Jeg kan ikke unngå å bli del av, i større og mindre grad, den gjensidige avhengigheten som ethvert fellesskap både bygger på og skaper.

Hvorfor da denne frykten for sårbarheten? Hvorfor flykter vi fra den? Hvorfor blir vi ikke kvitt den uoppnåelige drømmen om usårbarhet? Kanskje er denne umulige ambisjonen om å bli kvitt sårbarheten en skjult drivkraft i hele moderniteten. I hvert fall har den ridd mange herskere og tyranner opp igjennom historien. Og den dag i dag bygger den murer og finansierer rakettsystemer, både på det ytre og det indre plan. Drømmen om usårbarheten fortsetter å så mistanke og utestengning i stedet for tillit i gjensidig forpliktende fellesskap.

Men det usårbare mennesket, om det fantes, ville være umenneskelig. For sårbarheten konstituerer det menneskelige. Mennesket er *homo vulnerabilis* – det sårbare mennesket. Derfor bryter det på dypt vann når sårbarheten bare framstilles som en mangel, en svakhet, som noe som rammer noen andre, og som vi må hjelpe dem å bli kvitt.